

Historie sexuologie

Jaroslav Zvěřina

Československá sexuologická škola je ovlivněna především existencí nejstaršího univerzitního sexuologického pracoviště na světě. Sexuologický ústav vznikl při pražské lékařské fakultě již v roce 1921 a dal zdejší sexuologii do vínku výraznou medicínskou orientaci. Byl ostatně založen coby ústav ke studiu „sexuální patologie“. Od roku 1935 až do roku 1974 byl přednostou pražského Sexuologického ústavu Josef Hynie (1900-1989). Naše předválečná sexuologická tradice byla obohacena též významnou mezinárodní vědeckou událostí. V roce 1932 se v Brně na svém historicky posledním zasedání sešla Světová liga pro sexuální reformu, a to za předsednictví legendy světové sexuologie, Magnuse Hirschfelda.

Než stačili nacisté za Protektorátu zavřít české vysoké školy, dokázal profesor Josef Hynie publikovat svou pionýrskou monografii „Úvod do lékařské sexuologie“ (Praha 1940). Po druhé světové válce byla historie oboru poznamenána komunistickou diktaturou. Pamětníci vzpomínají, že před zrušením zachránil v padesátých letech Sexuologický ústav v Praze především profesor Josef Charvát, který respektoval sexuologii jako klinický obor a nechal ji přežít nejtěžší útoky v rámci Endokrinologické společnosti.

Ve světě ovlivnila vývoj sexuologie po druhé světové válce především severoamerická škola. Americký biolog A.C.Kinsey (1894 - 1956) založil v roce 1947 v Bloomingtonu dodnes existující ústav (Institute for Sex Research). Nejznámějším výsledkem této práce bylo publikování "Reportů", které vyšly v letech 1949 (Sexual Behavior of the Human Male) a 1953 (Sexual Behavior of the Human Female). Tyto publikace se rychle staly vyhledávaným bestsellerem všude na světě. Česky nebyly publikovány zřejmě především z ideologických důvodů. Největším přínosem těchto

publikací bylo odtabuizování sexuálních témat a odhalení poměrně značného rozšíření sexuálních praktik, chápaných do té doby jako delikventní nebo deviantní. To se týká především masturbace mužů a žen, nekoitálního sexu, předmanželské a mimomanželské sexuality. Z Kinseyho institutu pochází též práce P. Gebharda a spol. o sexuálních delikventech (*Sex Offenders*, 1965).

K rozvoji lékařské sexuologie velice přispěly výzkumy fyziologie lidského sexuálního chování. Jejich průkopníky byli William H. Masters a Virginia E. Johnsonová. Jejich publikace "Human sexual response" (1966) byla shrnutím celém řady studií fyziologických reakcí mužů a žen v průběhu sexuálního styku a nekoitálních stimulací. V monografii "Human Sexual Inadequacy" (1970) shrnují své zkušenosti s behaviorálně orientovanou psychoterapií partnerských dvojic.

Šedesátá léta odstartovala „zlatou éru“ disciplíny dodnes velmi aktuální, a to behaviorální endokrinologie. Sexuální liberalizace znamenala ve světě obrovské rozšíření hormonální antikoncepce. Byly prostudovány procesy, kterými se organizují a programují mozková centra, řídící sexuální chování. V devadesátých letech byly poznány základní funkční a anatomické difference mezi mužským a ženským mozkem. V oblasti behaviorálních věd jsou stále intenzivněji využívány poznatky moderní genetiky a etologie. Připomínám třeba „sociobiologii“, jak ji koncipoval O. Wilson.

Počátek osmdesátých let je poznamenán začátkem pandemického šíření HIV/AIDS. Tato pandemie znamenala zvýšený zájem o studium sexuálního chování lidí, větší pozornost rizikovým sexuálním a sociálním menšinám a zejména explozi poznatků o sexuální výchově.

Česká medicínská a kulturní veřejnost byla málo dotčena procesem postupné liberalizace v postojích k sexualitě. Proslulé Kinseyho „Reporty“ nikdy nevyšly česky

a první prolomení této informační blokády znamenala až liberálnější šedesátá léta. Nicméně československá a později již jen česká sexuologie se rozvíjela poměrně čile.

K prvním spolupracovníkům a žákům Josefa Hynieho patřili zejména: Vladimír Barták (1921–1990), Karel Nedoma (1915 - 1974), a Jan Raboch (1917-2002). Vladimír Barták pokračoval zejména v andrologické tradici naší sexuologie. Byl autorem celé řady populárních článků a knížek a zasloužil se tak o sexuální výchovu několika generací. Karel Nedoma se věnoval především sexuálním deviacím a sexuální výchově. Je autorem "adaptační léčby" sexuálních deviantů. Z jeho koncepce vychází česká sexuologická škola při práci s touto klientelou.

Profesor Jan Raboch vedl pražský Sexuologický ústav od roku 1974 do roku 1989. Jeho výzkumná a publikační aktivita byla obdivuhodná. Připomeňme zde jeho monografii (spolu se Záhořem) o hypoplastických varlatech (1961). Jan Raboch je také autorem jedné z prvních evropských monografií o heterologní inseminaci. V roce 1977 byl zvolen presidentem IASR (International Academy of Sex Research, prestižní mezinárodní vědecká organizace s výběrovým a voleným členstvím).

Nelze zde uvést všechny odborníky, kteří mají ve vztahu k tuzemské sexuologii význam klasiků. Za všechny uvedeme jen několik jmen: Iva Šípková založila tradici psychologické sexuologie u nás, Jaroslava Pondělíčková-Mašlová sepsala celou řadu populárně naučných sexuologických publikací, Jiří Mellan zavedl do praxe několik dodnes používaných hodnotících škál a dotazníků, Stanislav Kratochvíl napsal několik monografií o psychologii a psychoterapii sexuálních poruch.

Historie české sexuologie by nebyla úplná bez zmínky o vynikajícím pražském sexuologovi Kurtovi Freundovi (1916-1997). Kurt Freund zřejmě poprvé použil

falopletyzmografickou metodu k vyšetřování sexuální orientace mužů. Napsal první českou monografii o homosexualitě. Od roku 1969 působil v Kanadě a patřil k významným postavám světové sexuologické vědy, zejména v oblasti studia sexuální delikvence. Bylo jeho zásluhou, že v české sexuologii si podržely klinický význam psychofyziologické vyšetřovací metody. Jeho koncepce poruch "namlouvacích fází" sexuální motivace ("courtship disorders") má veliký význam pro teorii sexuálních deviací. Také spolupracovníci a žáci K.Freunda mají významné místo v české sexuologii: Aleš Kolářský a Josef Madlafousek vypracovali originální koncepci sexuální motivace, věnovali se výzkumu sexuálních deviací i sexuálního chování laboratorních zvířat.

Josef Hynie dal československé sexuologické škole do vínku výraznou psychosomatickou orientaci. Kromě sexuálních dysfunkcí a deviací byla klinická i výzkumná práce našich sexuologů orientována též na oblast poruch plodnosti muže. V roce 1969 byl v Praze uspořádán mezinárodní sexuologický kongres, který znamenal významný aktivační podnět pro československé sexuology. V sedmdesátých letech byla sexuologie uznána jako samostatný medicínský obor s nástavbovou atestací. V osmdesátých letech byla ustavena sexuologická pracoviště při lékařských doškolovacích institucích v Praze i v Bratislavě.

Zejména v Čechách a na Moravě byly v období po druhé světové válce intenzivně studovány otázky sexuální delikvence. Pro vyšetřování a léčbu patologicky motivovaných sexuálních delikventů vznikla samostatná sexuologická oddělení při psychiatrických léčebnách. Historickou prioritu v tomto směru má pravděpodobně Psychiatrická léčebna v Horních Beřkovicích. Tato pracoviště byla pak v roce 2000 doplněna sexuologickým pracovištěm uvnitř věznice Kuřim, které umožňuje provádět ochranné sexuologické léčení také v době výkonu trestu.

Již klasik Josef Hynie se začal věnovat problematice homosexuality a transsexuality. Českoslovenští sexuologové stáli u počátků liberalizace postojů veřejnosti k homosexuální orientaci. Při pražském Sexuologickém ústavu a později též jinde vznikla pracoviště, která se zabývala změnou pohlaví transsexuálních osob.

Ambiciózní program ze sedmdesátých let, který předpokládal zřízení kompletně vybavených sexuologických pracovišť v každém krajském městě, se nikdy nepodařilo realizovat. Nicméně síť sexuologických pracovišť u nás nepochybně existuje. Těžištěm práce těchto oddělení jsou samozřejmě sexuální dysfunkce mužů a žen, sexuální delikvence, parafílie a transsexualita. Také poruchy tělesně pohlavního vývoje, vyšetřování a léčba poruch mužské plodnosti, nebo kryokonzervace ejakulátu. Výzkum i klinika moderní reprodukční medicíny se vydaly cestou budování specializovaných center. Těžiště sexuologické praxe se tak více orientuje zejména na behaviorální sexuologické problémy. Sexuologické publikace z poslední doby tento trend jen potvrzují.

Sexuologická společnost ČLS spolupracuje s celou řadou mezinárodních společností a organizací. Postupně se u nás také objevují sexuologické programy, které nejsou vázány na čistě medicínskou problematiku. Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu (SPRSV) propaguje racionální a otevřenou sexuální výchovu zejména v řadách pedagogů, psychologů a právníků. Objevily se feministické a „gender“ společnosti a jejich publikace. Je zřejmé, že další vývoj české sexuologie půjde po vzoru zahraničních trendů směrem k pluralitě, otevřenosti a multidisciplinární povaze. Medicínské základy však naší disciplíně nepochybně zůstanou.

